

УДК 94(477.63) «1941»

А.М. ТЕРНОВСЬКИЙ

ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ПІВДНІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПОЧАТКУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Терновський Андрій Миколайович – аспірант кафедри історії України ДНУ, викладач суспільно-гуманітарних дисциплін, Машинобудівний коледж Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Стаття присвячена діяльності першого великого партизанського формування початку Великої Вітчизняної війни на півдні Дніпропетровської області сформованого на базі Апостолівського, Марганецького, Нікопольського винищувальних батальйонів.

Ключові слова: винищувальні батальйони, Велика Вітчизняна війна, партизанські загони, Дніпропетровська область.

Терновский А.Н. Партизанское движение на юге Днепропетровской области начала Великой Отечественной войны

Статья посвящена деятельности первого великого партизанского соединения начала Великой Отечественной войны на юге Днепропетровской области организованного на базе Апостоловского, Марганецкого, Николаевского истребительных батальонов.

Ключевые слова: истребительный батальон, Великая Отечественная война, партизанские отряды, Днепропетровская область.

Ternovskiy A.M. Partisan movement on the south of the Dnepropetrov'sk region at the Beginning of the Second world way

The article is dedicated to the activity of the first great guerrilla movement organized in the south of Dnepropetrovsk region on the basis of destructives of Apostolovo, Nikopol and Marhanets in the beginning of the Great Domestic War.

Key words: destructives battalions, Great Domestic war, Dnepropetrovsk region

Постановка проблеми. У радянській історіографії однією з найбільш досліджених і водночас міфологізованих тем постає проблема діяльності партизанських загонів. Особливо перекручені й підтасовані факти стосуються періоду діяльності партизанських загонів на початку Великої Вітчизняної війни, до створення 30 травня 1942 р. Центрального штабу партизанського руху СРСР та 20 червня – Українського штабу партизанського руху. До того ж, роль і місце органів державної безпеки СРСР, УРСР, котрі брали безпосередню участь у цій боротьбі, залишається маловивченою.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематикою партизанських загонів Дніпропетровщини займалися такі дослідники, як А.С. Чайковський [15], Д. Армстронг [2], М.А. Слободянюк, І.А. Шахрайчук [17] та інші. У даних працях висвітлюється діяльність різних партизанських загонів області, розкриваються їх структура, умови боротьби.

Мета дослідження. Стаття присвячена партизанським загонам півдня Дніпропетровщини, які сформувалися на базі винищувальних батальйонів. Місце і роль батальйонів недостатньо висвітлені у попередніх публікаціях, чим зумовлюється актуальність праці, робота підготовлена на широкій джерельній базі Державного архіву Дніпропетровської області [4–6].

Виклад основного матеріалу. Розвиток партизанського руху на Дніпропетровщині досить суттєво відрізняється від того ж самого процесу в інших регіонах, особливо у північних. Різниця

між партизанським рухом на півночі й на півдні України, у більшості випадках, пояснюється відмінностями у географічних особливостях. Північніше м. Київ існує велика кількість лісних масивів. Придніпровський регіон знаходиться у степовій зоні, тому для діючих партизанських загонів та груп можливість знайти схованки була априорі обмежена. Придатними для цієї мети виявилися лише численні болота, які утворювалися низкою приток р. Дніпро та значний по площі лісний масив у середній течії р. Самара, притоки р. Дніпро, східніше м. Дніпропетровськ. Площа кожної ділянки складала приблизно 200 км², але разом вони займали близько 1 % від усієї площі. Крім того, два цих лісових масивів роз'єднані між собою відкритим простором протяжністю близько 100 км, а від розташованих далі до півночі лісів їх відділяє ще більша за розмірами відстань безлісного степу [2, с. 275–277].

Таким чином, перед війною особливостями регіону Придніпров'я, які вплинули на розвиток і хід партизанського руху, такі: 1) відкрита місцевість та ізоляція можливих центрів партизанських дій від лісних та болотистих районів, розташованих на півночі України; 2) різноманітний та перебуваючий у розвитку соціальний та етнічний склад населення [2, с. 281].

Основу партизанських загонів області склали винищувальні батальйони, які були сформовані на початку Великої Вітчизняної війни. На 1 жовтня у винищувальних батальйонах Дніпропетровської області залишилося 600 бійців, які склали 4 батальйони. Решта батальйонів були надані на

© А.М. Терновський, 2013

повнення частин Червоної армії (23 батальйони), 1 331 бійців винищувальних батальйонів склали основу партизанських загонів області [16, арк. 147–151].

Одним із найактивніших партизанських осередків у Придніпров'ї стають Дніпровські плавні, західніше м. Нікополь, де зібралися не тільки партизанські загоны Дніпропетровської області, але й низка інших загонів з інших областей. Плавні представляли собою заливні заболочені та незаболочені ділянки, які заросли плавневим лісом, густим чагарником та високими травами. Тут р. Дніпро ділилася на безліч рукавів та протоків, утворюючи велику кількість островів та острівців. На фоні безлісного степу плавні були надійним укриттям.

Важкодоступність, непрохідність місцевості дали підстави німецькому командуванню називати цю територію джунглями [9, арк. 2]. Одноманітний рельєф не давав можливості незнайомій з ним людині орієнтуватися на місцевості. Без допомоги місцевих жителів, які знають плавні і які можуть пересуватися не тільки в день, але й вночі, не можна було обійтись. Крім того, район плавнів західніше м. Нікополь виступав важливим стратегічним пунктом, плацдармом для ведення партизанської боротьби та збирання важливої розвідувальної інформації. До того ж, командування Південним фронтом створювало лінію оборони на лівому березі р. Дніпро і потребувало у правдивих розвідувальних відомостях про неприятеля, і покладало надії на місцеві партизанські загоны. Серед партизанських загонів у плавнях вирізнялися з'єднання створені на базі винищувальних батальйонів. Це – Апостолівський, Марганецький та Нікопольський партизанські загоны Дніпропетровської області.

Апостолівський винищувальний батальйон трансформувалася у партизанський 23 серпня 1941 р. на чолі з колишнім завідувачем Апостолівського райфінвідділу І.І. Карастояновим, комісар Н.Т. Руденко, колишній голова Апостолівського райспоживспілки [12, с. 152]. Особовий склад загону складався з 53 осіб. Як згадує полковник А.А.Мельничук, на той час і до листопада 1941 р. перебував на посаді начальника оперативної групи розвідвідділу штабу Південного фронту, а згодом начальник розвідвідділу 9 армії Південного фронту, що Апостолівському партизанському загону поставлено ним завдання: 1) утримувати плавні як плацдарм для дій радянських військ; 2) організувати випуск і поширення політичних листівок серед населення, на окупованій території; 3) вести у тилу ворога розвідку, руйнувати його комунікації [6, арк. 9].

Нікопольський винищувальний батальйон у складі 80 осіб на чолі з директором міськпромкомбінату Ф.Т. Рижиковим та комісаром А.Г. Резніченком. Цей загін під координацією розвідвідділу Південного фронту, в плавнях під с. Покровське обладнав базу, завіз продовольство. Озброєний був за рахунок зброї винищувального батальйону. Після знищення Дніпрогесу 18 серпня 1941 р. база загону сильно постраждала

під час повені [6, арк. 6, 10]. Нікопольський та Апостолівський партизанські загоны співпрацювали разом у плавнях. Розвіддані партизан виявилися цінними та своєчасними. Підтвердилися номери дивізій противника, які діяли на підступах до р. Дніпро, визначилися райони їх скупчення. Командування фронту надіслало подяку партизанам двох загонів за отримані відомості [6, арк. 13].

Район діяльності партизан був такий: а) бойова охорона підходів до плавнів та переправ з правого берега р. Дніпро від с. Ново-Воронцовки до м.Нікополя. Загін І.І. Карастоянова мав сектор дій Ново-Воронцовка–Мар'янське–Грушевий Кут, загін Ф.Т. Рижикова с. Покровка–Капулівка–Нікополь; б) спостереження за рухом військ противника в цих секторах по шосе Нікополь–Кривий Ріг та Нікополь–Херсон, залізниці Запоріжжя–Кривий Ріг до залізничних станцій Нікополь і Чортомлик. Партизани повинні були взяти зручні підходи до залізничних мостів і місця на дорогах для організації диверсій і засад; в) розвідка військ противника в м. Нікополь і приміських селах Олексіївка, Капулівка, Покровське, Грушевий Кут, Шолохове, Мар'янське, Ново-Воронцовка, які могли бути місцем зосередження ворожих військ для переправи на лівий берег або, у зв'язку зі сприятливими умовами, місцем відпочинку для виведених з фронту частин [6, арк. 13].

Полковник А.А. Мельничук зазначав, що радіус дій партизан не був занадто глибоким, але дозволяв знати певною мірою про становище у найближчому тилу противника. Головна мета партизанських дій – на якій ділянці р. Дніпро противник буде завдати головного удару по обороні радянських військ. Де знаходиться його ударне угруповання? Її склад та побудова бойових порядків [6, арк. 13]?

Фортуна піднесла партизанам І.І. Карастоянова, Ф.Т. Рижикова та А.Г.Резніченка неоціненний подарунок. Група бійців 28 серпня, напередодні розпочатого наступу військ противника під м. Каховка, поблизу с. Капулівка, що західніше м. Нікополь, здійснила напад на окрему легкову машину, в якій перебувала група гітлерівців. У результаті обстрілу авто, двоє – офіцер та шофер – були ліквідовані. Партизани вилучили із кишень убитих документи, забрали польову сумку, офіцерський плащ, кашкет і благополучно зникли.

Після огляду вилученого було встановлено, що вбитий офіцер є начальником служби зв'язку німецького армійського корпусу майор Баге. Більш вагомим виявилось те, що у майора знайдено карту, на якій чітко і з німецькою акуратністю нанесена повна дислокація військ противника всього Південного фронту, з нумерацією полків і дивізій, вказано розмежувальні лінії, з точною вказівкою штабів частин і з'єднань до батальйону включно, райони скупчення інших ешелонів і резервів. Відмічалися спеціальними розпізнавальними знаками ліній – засоби зв'язку (основні та дублюючі). На карті чітко показано

ударне угруповання противника, її склад і бойовий стрій для удару по обороні радянських військ у районі м. Каховка. На карті повністю нанесено те, що могло бути тільки на цілком секретній звітній карті фронтового штабу противника. Штаб Південного фронту, а згодом і Генеральний штаб РСЧА високо оцінили трофей [6, арк. 14–15].

Отримані з німецької карти цінні відомості відносно дислокації та завдань і планів противника дозволили командуванню Південного фронту організувати оборону під м. Каховка і завчасно підготувати тиловий рубіж оборони на лінії південно-західніше Запоріжжя–Мелітополь.

Зусиллями командирів загонів був установлений контакт з усіма партизанськими загонами та групами у західній частині Дніпровських плавнів і в населених пунктах на лівому березі р. Дніпро. На початку вересня було створено єдину партизанську раду всіх діючих у тому районі партизанських угруповань, якій доручено займатися питаннями взаємодії. До складу ради ввійшли всі командири загонів. Від імені командування Південного фронту призначено представником Ради фронту Ф.Т. Рижикова, начальником розвідки Ради І. І. Карастоянова.

У 20-х числах вересня розвідвідділ Південного фронту додатково направив у район плавнів збірний партизанський загін особливого призначення № 1080 на допомогу існуючим загонам, з особовим складом 311 осіб на чолі з батальйонним комісаром М. Захаровим. Через декілька днів противник здійснив масштабний наступ піхоти у плавні за підтримки артилерії, мінометів та авіації. Противник розраховував, що в результаті попередніх боїв йому вдалось викрити вогневу систему партизан і визначити, що щільність вогню доволі слабка, так як партизани в основному були озброєні гвинтівками [6, арк. 19].

Південний фронт забезпечив партизанський загін № 1080 та інші загонами озброєнням, радіостанцією, інструктажем. На озброєнні, крім гвинтівки і легких кулеметів, були й важкі кулемети, легкі гармати, які дозволяли вести боротьбу з регулярними частинами противника [8, арк. 1].

Солдати вермахту просочилися у плавні, але зустрічним вогнем великої кількості автоматичної зброї були розбиті. Наприкінці серпня 1941 р. противник розпочав активні дії на Каховському напрямі, але в районі плавнів успіху не мав.

Відчуваючи загрозу від партизанів, німці відразу почали вживати заходи боротьби з ними. Верховне командування гітлерівської армії в директиві від 18 липня 1941 р. кваліфікувало як озброєних бандитів і проголо–сило нещадне винищення народних месників та їхніх помічників. В одному з німецьких повідомлень читаємо: «Партизани – це добре вишколені кадрові солдати російської армії, які пройшли ще спеціальну 8-місячну підготовку... Для боротьби з ними треба виділяти спеціальні підрозділи, краще підрозділи СС».

Про серйозне ставлення німців до антипартизанської боротьби свідчить і той факт,

що з вересня-жовтня 1941 р. для розвідування партизан вони почали формувати спеціальні розвідгрупи кількістю від 2 до 30 чол. До груп добиралися добрі стрільці, фізично сильні і сміливі солдати.

Командні інстанції німецької армії були готові негайно найжорстокішими засобами подавити найменшу спробу до організації супротиву. Постільки Верховне командування вермахту доволі довго утрималося від прийняття загальноприйнятих правил дій військ при спробах опору, воно надало арміям, корпусам і дивізіям право придушувати опір цивільного населення за допомогою тих засобів, які вони вважали необхідними у кожному окремому випадку. Зрозуміло, що ці міри були різними [1, с. 59].

У грудні 1941 р. в донесеннях командуючого військами групи армій «Південь» у штаб ОКВ у м. Берлін повідомлялось: «У кінці липня 1941 р. противник всюди створював військові частини, завданням яких було перш за все охорона важливих військових об'єктів, контроль за пересуванням населення, боротьбою з парашутними десантами, саботажниками та шпигунами. Військовослужбовці винищувальних батальйонів у населених пунктах та їх околицях, при захопленні даної території, продовжують діяти в якості бандитів [15, с. 62].

У наказі командування 2-ої німецької танкової армії зазначалось: «Члени винищувальних загонів повинні розглядатися як партизани» [535, с. 140]. Цей наказ було розіслано всім з'єднанням та частинам вермахту. Таким чином, усі каральні заходи німецької армії проти радянських партизанів поширювалися і на тих учасників винищувальних батальйонів, які навіть не перебували в партизанських загонах. Так, 18 серпня на території сучасного м. Орджонікідзе німці розстріляли винищувальний батальйон, а потім почали чистки місцевого населення [3, с. 592]. 10 лютого 1942 р. у м. Нікополь у протитанкових ровах розстріляли винищувальний батальйон с. Водяне Кам'янсько-Дніпровського району. 32 бійці винищувального батальйону були залишені для підпільної роботи. Коли село окупував противник, підпільники не змогли відійти разом з радянськими військами. Зрадниками надані поліції списки особового складу батальйону. Силами поліції було арештовано не тільки бійців батальйону, які стали підпільниками, а й увесь особовий склад, загалом 87 осіб, яких згодом розстріляли [18, с.3].

Проти партизанів, котрі діяли у плавнях західніше м. Нікополь, направлено 444-ту охоронну дивізію, посилену артилерійським дивізіоном, піхотним полком, двома окремими батальйонами та групою таємної польової поліції. Командир дивізії у донесеннях начальнику оперативного тилового району групи армій «Південь» писав: «Досить добре навчені, озброєні автоматичною зброєю партизани виступають сильним противником, і наступ на них без важких видів озброєння коштує великих втрат. У цьому зв'язку необхідно забезпечити весь підрозділ

мінометами, створити при охоронних дивізіях, полках, батальйонах спеціальні підрозділи зв'язку [12, с. 88].

6 листопада 1941 р., підбиваючи підсумки бойової діяльності військ тилового району груп армій «Південь» за перші місяці війни, генерал піхоти К. фон Роквес, котрий перебував на посаді командуючого тилового району даної групи, повідомляв: «Активність партизанських загонів зростає. Старим, давно відомим вогнищем заворушень виступає лісний масив південно-західніше м.Черкас з протилежним берегом р. Дніпро... Район у низині р.Дніпро західніше м. Нікополь, завдяки тривалій роботі, використанню крупних сил і подоланню великих труднощів, майже повністю очищений». У підпорядкуванні генерала знаходилися всі частини вермахту, що діяли у тиловому районі, він очолював підрозділи, які здійснювали операції проти партизан та їх «посібників». К. фон Роквес несе відповідальність за проведення каральних операцій в Україні та Північному Кавказі [11, с. 366–367; 15, с. 88–89].

Відповідно до донесень командування групи армій «Південь» протягом 1941 р. дивізії охорони, війська вермахту і СС провели 10 великих боїв з партизанами, у тому числі 9–27 жовтня під м. Нікополь. У січні 1942 р. у звіті про діяльність групи таємної польової поліції в районі м.Дніпропетровськ відзначалося: «...середній вік партизан, котрі знаходяться у лісі, складає від 20 до 45 років. Більшість із них були справжніми солдатами і захищали своє життя будь-якими засобами до останньої хвилини. Тільки чисельні, досить суворі допити призводили до часткових зізнань... партизан, провинку котрих не можна було довести на доказах, не їхніх визнань, але проти яких існували суттєві підозри, в останні хвилини перед розстрілом визнавали свою партизанську приналежність [15, с.89].

Безчинствували групи таємної польової поліції, які підпорядковувалися в оперативному відношенні дивізіям охорони тилу. Дані групи вели масові репресії проти радянських людей у ході спільних каральних операцій. 15 січня 1942 р. в донесенні начальника таємної поліції командуючому військами оперативного тилового району групи армій «Південь» генералу піхоти Е.Фрідеріці про результати «умиротворення» окупованих територій України у жовтні–грудні 1941 р. відзначалося: «32 526 осіб перевірено на благонадійність, 6 550 – відправлено у табори для військовополонених, 2 388 – розстріляно [11,с. 78].

Напередодні війни проти СРСР були створені ГФП (гейхайме фельдполіцай) – спеціальні підрозділи для боротьби проти шпигунів і саботажників у тилу вермахта. Поряд з іншими каральними органами вони включалися в приборкання народної боротьби на захопленій радянській території, тісно взаємодіючи як із вермахтом, так і з військами СС, СД гестапо, абвером і т.д. [15, с. 153].

У донесенні директора ГФП (таємної польової поліції) при 444 охоронній дивізії Шмідта знаходимо цінні відомості про боротьбу з

партизанами. Шляхом зради деяких партизанів противник дізнався про кількість, озброєння, розташування, імена командирів, завдання загонів, зв'язок з Червоною армією та ін. Дані були перевірені шляхом аерофотозйомки. Це значно полегшило роботу охоронній дивізії по знешкодженню партизанського супротиву.

Як зазначав Шмідт, що найсильнішим угрупованням виступав загін під керівництвом колишнього командира винищувального батальйону А.Резніченка, наступним був загін І.І. Карастоянова, теж командира винищувального батальйону [7, арк. 1, 5].

Після того, як район Дніпровських плавнів перестав бути стратегічно важливим, плавні оголилися, ускладнилось постачання продовольства та боєприпасів, цей район не дозволяв маневреності через малу територію, стратегічні міста в плавнях виявилися залиті водою, наближалася зима. У цей період діяльність партизанських загонів зазнала багату ударів із середини, були випадки дезертирства і зради учасників партизанських загонів. Командування Південного фронту дало наказ партизанам залишати плавні.

Апостолівський загін при виході із плавнів 22 жовтня 1941 р. потрапив у пастку біля с. Костроми, в результаті бою 3 німецькі машини і 12 бійців противника знищено. Після бою під покровом ночі партизани зникли в степу. Німці і місцева поліція швидко стягнули в цей район бойовий загін. До складного становища додалася зрада одного з партизанів, котрий розповів, де заховане озброєння, спорядження. У результаті загін залишився без патронів і кулеметів. Партизани змушені були тимчасово переховуватися у населення, але 23 жовтня 34 бійців противник заарештував, 4-х із них розстріляв у приміщенні Костромського сільвиконкому, останніх розстріляно в різний час поліцією.

Командир загону І.І. Карастоянов, комісар Н.Т. Руденко та декілька партизанів перейшли у балки по р. Кам'янка. Пізніше під час розвідки комісара Н.Т. Руденка схопила поліція і згодом розстріляла [4, арк. 1–5]. Командир загону та ще 6 бійців перейшли лінію фронту, приєдналися до частин Червоної армії, згодом І.І. Карастоянова за зразкове виконання бойового завдання у тилу ворога і прояв при цьому особистої мужності командування РСЧА наказом Військової ради 9-ї армії було нагороджено орденом Червоного Прапора [6, арк. 25].

За період перебування у плавнях Апостолівський партизанський загін на чолі з І.І. Карастояновим зірвав залізничний міст на лінії Нікополь–Апостолове, знищив ешелон біля с. Високопілья, який ішов до лінії фронту, пошкодив декілька залізничних об'єктів, знищив кілька сотень солдат і офіцерів [7, арк. 3].

Партизанський загін Ф.Т. Рижикова та А.Г. Резніченка пробирався з боями, значна частина загону у т.ч. і Ф.Т. Рижиков були схоплені та розстріляні. А.Г. Резніченко вийшов

з оточення останнім і пробрався в с.Ушкалка, де мешкала його сестра, але його вислідили. Під час перестрілки А.Г. Резніченка поранили, але він все-таки відірвався від переслідувачів і добрався до с. Астраханки Мелітопольського району, проте 22 грудня 1941р. його взяв агент гестапо, після жорстоких тортур стратили [20, арк. 437].

У цьому районі діяв партизанський загін на базі винищувального батальйону м. Марганець, який складався з 110 бійців. Очолював загін перший секретар міськкому КП(б)У м. Марганець – М.К. Клочко. Після ретельної перевірки та відбору частину учасників загону направлено у РСЧА, і лише 55 осіб залишено для подальшої партизанської боротьби. Перебуваючи у с. Іскрова, загін систематично виконував завдання командування частин Червоної армії: проводив розвідку у тилу ворога, доставляв «язики», а також брав участь у військових виступах. Так, у вересні 1941 р. на лівому березі р. Дніпро вище с. Грушівка, загін обстріляв катер противника, знищив 12 німців, партизани захопили катер та двох німців взяли у полон, передавши їх командуванню Червоної армії [5, арк. 43].

У цьому ж місяці загін прийняв бій з групою німців та мадяр, котрі висадилися на березі р. Бугай, під час бою знищено 30 німців та мадяр. У листопаді 1941 р. загін здійснив рейд у тил противника на хутір Певчий. У ході рейду знищили трьох зрадників і відбили в німців 2 000

голів худоби. Наприкінці грудня 1941 р. у районі с. Благовіщенка командир загону М.К.Клочко, перебуваючи в розвідці, був оточений поліцією, під час перестрілки поранений і, передбачаючи безвихідне становище, застрелився. Наступного дня загін чинив опір наздоганяючій поліції, при цьому знищив 15 поліцейських. Противник, дізнавшись, що на території м. Марганець діють партизани, влаштував тотальні облави, внаслідок яких переважна частина партизан схоплена та в подальшому розстріляна [5, арк. 43–44].

Висновки. Так скінчилося існування по суті першого великого партизанського з'єднання на території України початку Великої Вітчизняної війни, яке діяло в районі Дніпровських плавнів західніше м. Нікополь. Об'єднаний партизанський загін представляв серйозну силу і велику небезпеку для противника, не дивно що проти нього було кинута значна військова сила. Одна охоронна дивізія не в змозі була ліквідувати партизанське вогнище, їй на допомогу надавалися додаткові з'єднання. Це змушувало противника залучати ійськові сили не на лінії фронту, а у власному тилу. Противник не міг контролювати та окупувати територію плавнів аж до закінчення активних дій. Лише коли регулярні частини Червоної армії відійшли на велику відстань і підтримка партизанам значно зменшилась з «великої землі», противник ліквідував язики полум'я партизанської боротьби.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипартизанская война в 1941 – 1945 гг. / Под общ. Ред. А.Е. Тарас. – М. : АСТ; Харвест, 2005. – 400 с. – (Коммандос)
2. Армстронг Джон. Партизанская война. Стратегия и тактика. 1941–1943 / Джон Армстронг. Пер. с англ. О.А. Федева. – М. : ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2007. – 429 с. – (За линией фронта. Военная история).
3. Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941–1945. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2000. – 873 с. Дніпропетровська обл. Т. 5.
4. Держархів Дніпропетровської обл., ф. П-19, оп. 4, спр. 197.
5. Держархів Дніпропетровської обл., ф. П-19, оп. 8, спр. 138.
6. Держархів Дніпропетровської обл., ф. П-19, оп. 8, спр. 440.
7. Держархів Дніпропетровської обл., ф. П-38, оп. 1, спр. 7.
8. Держархів Дніпропетровської обл., ф. П-38, оп. 1, спр. 14.
9. Держархів Дніпропетровської обл., ф. Р-2427, оп. 1, спр. 219 а.
10. Диксон Ч. Гельбрун О. Коммунистические партизанские действия. [Електронний ресурс] – РК №36 (283) сентябрь 2005. – Режим доступу до журн. RK.org.ua.
11. Історія застерігає. Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни. – К., 1986. – 264 с.
12. Історія городів и сел. Украинской ССР. Днепропетровская область. – К. : УРЕ, 1977. – 837 с.
13. «Никопольская правда», 25 января 1992.
14. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / Редкол.: І.Ф.Курас (голова) та ін. Т.4: Україна у Другій світовій війні, 1939–1945. – Керівник тому В.І. Кучер. – К. : Генеза, 2003. – 584 с.
15. Чайковский А.С. За нами Большая земля: Помощь советского тыла в организации народной борьбы против фашистских захватчиков на временно оккупированной территории Украины, 1941–1944 гг. / А.С. Чайковский – К. : Вища шк., 1990. – 343 с.
16. Журнал «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ» (2000). [Електронний ресурс]. // «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ» – № 1 (12) – с.35–66 –Режим доступу до журн. www.reabit.org.ua/magazine/2000/
17. Слободянюк М.А. Рух Опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни. / М.А.Слободянюк, І.А. Шахрайчук – Д. : Оксамит–Текс, 2004. – 294 с.
18. Дуля Г. Там был расстрелян батальон // «Никопольская правда», 25 января 1992.
19. Історія городів и сел Украинской ССР. Днепропетровская область. – К. : УРЕ, 1977. – 837 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2013